

СТРАЖИЛОВО

Власник и уредник

ЈОВАН ГРЧИЋ

У Новом Саду, 17 Јануара 1893.

ПЕСНИШТВО

МЛАДИ ЛИР

Зар заман киши пехар, гле!
 Зар заман вино руди?
 Та кап се блиста, гори све
 И пламен свој нам нуди!
 Бахове деце млади сплет
 Кишице росне треба;
 Њу прима снаге наше цвст
 С пехаром, не са неба —
 А ман'те те,
 Што зборе све
 И кваре здраве груди:
 Та опићеш се,
 Не пи, не! —
 Досадни то су људи!

Љубави мртве глухи клик
 Себи ме каткад зове —
 Ал ја сам Бахов поклоник
 Па то ми боље гове
 И с тога мрзим туге сласт
 И љубав, што ми вене,
 Тирана мрзим, мрзим власт
 И страшне узе њене —
 И жалим те,
 Што зборе све
 И кваре здраве груди:
 Та опићеш се,
 Не пи, не! —
 Досадни то су људи!

Имо сам до сад драге три
 Ал све ме оставише,
 Не марим сада ни за њи'
 Нити за љубав више —
 Ал сетим ли се — кратки мир
 Неостаје — бол се буди
 Па с туге није млади Лир
 Да са свим не полуди —
 А мрзи те
 Што зборе све
 И кваре здраве груди:
 Та опићеш се
 Не пи, не! —
 О, то су злобни људи!
Ленинскій

ПОШЉЕДЊИ БУРИЋ

Приповијетка с Приморја

(Наставак)

III

Од Франетова доласка на село бијаше протекло осам дана.

Освиташе таман мали Госпођин дан, или, како би Вигањци казали, „Госпа мала“.

Берба бјеше у пуном јеку, а Франето оног јутра објесио о раме двоцијевку, па отишао у поље. Након два сахата тумаша

рања не бијаше дигао још ни једне препелице. У томе снази под једним борићем лијепу постељу од маховине, па се по њој испружи сјетан, невесео, вребајући, не ће л' барем долетјети која грмуша. Уза њ стојаше *Шејтан*, његов ловачки пас, објешена репа и спуштених ушију, баш као да и сâм госину зловољу дијелаше. Одје-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

дном се псето трже и папери оба уха. Тапки звуци женскога гласа одјекнуше ваздухом, најприје из тиха, па све јаче и звонкије. Пјесма се дизала из једног оближњег дона, и кроза слађани нацјев разабра јој младић ове ријечи:

Бисер био, сваком ли си мио!
Црне очи, сваком ли сте драге,
Неком црне, а некеме плаве,
Мени јесу очи миле вроне...

Франето скочи на ноге, па се упути кроз густе редове од лоза, што му доси-заху до прсију; како се год пјевачици примицао, то је и њеп глас све јачи постајао, а он корачаше све то лаганије, да јој се пришума из потаје; уједно настојаше да псето ушутка знацима. Кад најзад угледа кроз лозово грање окрајак женске хаљине, младић застаде; па се онда упути једној дивљој врби и ту сакрије, да из бусије прежа младу једну сељакињу, што се бијаше на стабло припела, да набере котарицу смокава. Бјеше цура заврнула и око паса прикупила горњу сукњу, заврнула рукаве до самијех плећију, па онако голорука откидаше зрелије смокве са стабла, те их бацаше једну по једну у кошић од врбовијех шиба, што га бијаше објесила о лијеви лакат. Опуначка и стасита, са вељим граорастим очима и густим смеђим обрвама, бјеше то прави урнек бујне женске љепоте са Приморја. На руменој усници сјајно се живахан осмијех тек процватјеле руже; неколико кудрастих праменова загасите косе играше јој несташно по челу, а напунчене груди, био би рекао, сада ће јој из њедара искочити. Класно пољско чедо све једнако пјеваше; глас јој биваше час јачи, а час слабији, баш ка' оно у славуја, што у горској самоћи своје слатке мелодије извија. По некад би су-стала и неком дјетињом насладом утиснула своје бијеле зубе у зрело воће, на ком се још цакљаше капља јутарње росе. Свјеж лахорић дражаше јој међутим широке поздрве, ширећи око ње мирис од маховине и гладехи јој голе, пребијеле мишице. По кашто би се загледала у дивно небеско плаветнило, па би опет прихватила песму и наставила брање.

Франето не скидаше очију с ње; једра

га и здрава љепота те сељакиње бијаше чисто очарала. Ма да бјеше у њој смјеста разабрао Анђелију, Перканову сестру, он се ипак не маче са свога мјеста, но је једнако, неопажен, ћутке мотријаше. Нека га необична језа бијаше кроза све жиле прострујила.

Убава сељакиња не престајаше пјевати. Смокове се гране повијаху, шкрипућући, под жилавим прстима дјевојчипим, а смокве падаху лаганијем штропотом у котарицу.

Франето пиљаше у њу, као младо маче у жижак; он бијаше чисто занесен; наједаред се кучак задети и протрча кроз врбовину, залајкивајућ и њушећи горонадно у ваздух. Анђелија прекиде одмах пјесму, и окретавши се ка врбама, угледа неа гдје размахује репом и уза њ ловца у голему свијетлу клобуку, што му осјељиваше предлијепу главу. Образи јој махом плапуше, те се и нехотице опузну низа стабло, оборивши главу преубавим изразом стида.

— Амо, Шејтане, амо! викну Франето псету. Па пришавши ближе младици:

— Помоз' бог, Анђелија! јави јој се повјерљиво.

— Добра ви срећа, прихвати она, ал' не диже очију.

— Ти уранила, Анђице?

— Ево дођох, да уберем коју сушелицу...

Младица се сад присјети, е је одвећ разголићена, па стаде хитро да одвраћа рукаве, гледајући једнако на страну. Онако збуњена и у лицу зажарена бјеше још љепша постала.

Момак јој приђе ближе.

— Ама шта је од тебе, Анђелија? Ти си нас се кан'да сасвијем отуђила!

— Нијесам, промуца она, но као ми-шљах... шта бих у каштилу, кад госпође нема?...

— Анђице, Анђице, ала си опака постала! Ти зар, сјем госпође, ни за кога друго не мариш?

Цура ни да мрдне; ама постаде још руменија.

Одједном се саже на лијево, откиде гранцицу лозовине, прекри њом котарицу, и хтједе да се уклони.

— Стани, бџна, ће бјежиш? рече јој

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

смијештећи се младић: имам да те нешто упитам.

— Не могу... не могу. Чекају ме дома.

— Стани часом, збиља не ће те нико изјести!

Али се убава сељакиња бијаше већ упутила, трескајући главом да не може.

— Анђелија, чуј, Анђелија... један час само... не буди опака — понављаше за њом ловац.

Али се Анђелија не осврташе на његове ријечи, но приладе погама, те је скоро настаде за живицом.

Под жаркијем сунчанијем зрацима ожедњела земља чисто дахташе. По запрашеном пољском друму, што се вијугајући кроз маслинске долове к мору спуштао, пролажаху натоварена кола, људи и животиње, што се кретаху на сајам у оближње село Дикло. Сељаци пролажаху чопорима. Бјеху то понајвише људи препланути од розонка; жене малене, окошите, првена лица, запрашених хаљина; дјеца, иловачине боје, опањене кике, што се унапријед веселаху колу и јефтиним карпузама.

На небу не бјеше ни једног облачка: големи свод изгледаше као неизмјерна капа од челика. Само се још гдјекоји прамен свијетле маглице витлаше над суријем Велебитом. Из пожутјелих комушака помагаху плави мосури зрела кукуруза. По стрништима зујаху ројеви од мушица, за којима се у потјеру дизаху зеленкасте гуштерце.

У Франету бијаше срце јако узиграло; да би се лијеној дјевојци опет приближио, он се упути низи страну ка сеоскијем кућама.

Украј пута, под једним големим храстом, затече неколико сељана, који се разговараху у осоју, чекајући да започне миса. Међу њима бијаше и Миш, у одијелу стајаћем; на њему бјеше, наиме, чиста кошуља од модра постава и нова поврата првен-капа на глави.

Франето прође брзијем кораком мимо људе, одазвав се журно њиховом поздраву, и како стиже првијем сеоскијем кућама, а он угледа Анђелију изваљену у хладовини, под једном одрином у домаћем обору. Главу бјеше наслонила мајци на кољена; ста-

рој ал' још прилично ћеперној старици, којој бијаше већ давно ише на косу пало.

— Бисте ли ми дале чашу воде, живе биле? упитаће их учтиво момак.

— Одмах, шјор! — одврати старица, и подигавши обим рукама дјевојчину главу, отрча у кућу.

— Анђелија, чему побјеже... — пришану Франето цури, која се чисто снеби, кад га пред собом угледа — сјутра треба да ме причекаш, јес' чула? Ал' не мораш бјегати. Имам да ти нешто важно речем.

Младица ни словца; бјеше се зацрвенила, као да си је жеравом посуо. У томе наљезе старица бокаром хладне воде и празном чашом у руци. Франето сркну двапут из саме бокаре, захвали старој и оде.

Сјутрадан, у зору, затече Анђелију са неколико оваца на ливади.

— Анђице, ево дођох; послушај ме, биће боље за те. Сађи са стоком доле крај трстеника...

— Не могу, среће ми, не могу... чека ме мати дома — и стаде купити овце, да се уклони.

— Анђе, немој се дивљати, та ја само твоје добро желим; послушај ме, Анђе, дођи...

— Не могу, господине, не могу никако: морам ићи.

— Ама не кињи ме тако, јаде! Зар сам збиља тако страшан, да ме се мораш клонити? — И момак пружи руку да је ухвати око паса; ал' му се она истрже, шмигну листо на страну и умаче, погнавши преда се овчице. Франету се учини, као да јој на испрћеним уснама сијевну лак осмејак; он остаде за који час непомичан, гледајућ како се цура удаљује, па се онда упути кући, трескајућ главом и велећ сам у себи: припитомићу ја тебе, срно моја, почекај малко!

Протече читава недјеља дана, а Франето ни да завири у поље; ама једног јутра, ево ти га опет у потјеру за дјевојком; очи му сијеваху као никад дотле. И кад се сунце високо над гором истаче, угледа је за једним цбуном, гдје се умиваше у потоку, штоно извираше испод зеленог раста. Бијаше цура расплела дуге плетенице и загазила у воду до кољена.

Франето јој се примаче шумке, а она, кад га згледа, крикну и хтједе да побјегне; али јој момак не даде опепелити, но је листо пчена око паса и притегну себи у паручје.

— Пустите ме, шјор Франето, пустите... морам ићи... Ено ме отац гледа.

— Не ћеш, јадуљо, никуд одовле; треба да ме саслушаш. Зашто хоћеш да побјегнеш? Зар се збиља од мене планиш?

— Остав'те ме, молим вас, шјор Франето. Виђеће ме отац. Ено г' онамо у огради...

— Не лажи, Анђе; нема у огради никога.

У тај мах прођоше путем два чобана, и момак, да га не виде преко плота, узмаче и остави цуру саму. Анђелија то једва и дочека, и како видје да је момак отишао, потрча једнак за људима. Франету појури крв на лице, очи му заблесташе и, гледајући цуру како бјежи, њешто му штрепну кроза жиле, па га свега проже.

Од тога часа не мога се више умирити, но све вераше по пољу, као сјем крста, заљубљено живинче, што се дигло у потјеру за изгубљеном другом. Прође неколико дана, а од Анђелије ни трага, ни јавља. Он лијено да из коже искочи: не хајаше већ ни за лов, ни за рибање. Бијаше чисто други човјек постао. Најзад се убезочи, те приступи једној цури из Анђелијина комшилука, па је као бајаги онако насумце упита за младицу. „Сирота, вели цура, болесна је: тресе је грозница“.

Момку се помутине мисли.

Сјутрадан прође навлаш пред Шорака кућом и угледа младицу за прозором, међ' ошкринутим капцима; и она њега опази, поцрвеће до ушију и устукну један корак у собу. Учини му се блиједа у лицу и некуд жалостива, али зато још љепша и њежнија.

Прођоше опет два дана.

Трећи дан, у само подне, изађе момак и одшета правце дјевојчиној кући, не би

ли је опет видио на прозору, зазрео гдје у обору, јали за кућом на гумпу. Пред оборскијем вратима затече дјевојчину браћу, која бјеху спасавала у хладовини; али њојзи нигдје стрва. Франето почињаше очајавати. Не могавши је нигдје видјети, враћаше се он кући сјетан, невесео, зврљајући по оном божјем розонеку низ обалу морску. Прошавши крај третеника, учини му се као да чује тешко и развучено дисање чељадета што спава. Момак застаде, размаче руком трстике, и на своје велико чудо згледа убаву сељакињу успавану на постељи од пожутјела лишћа, са лицем застртим бијелом марамом. Момак чисто не вјероваше својијем очима. Срце му залепета у грудима, и он учини два, три корака, да јој се примакне. Сухо лишће зашкрипута под његовијем ногама, младица се трже, и, упознавши свога напасника, ћиши на ноге да се уклони. Али јој Франето хитро на пут стаде, и пченав је за обје руке:

— Анђелија — рече дрхтавим гласом — Ђе си више, ако Бога знаш! Има ево три дни, да те свуда обијам... Немам више ни мира, ни покоја...

— Пустите ме, за име божје, шјор Франето, што ме напастујете... биће брука, ако нас ко овђе затече...

— Анђелија, срећо моја, зар не видиш, да без тебе не могу да живим? Ти треба да будеш моја, моја, јес' чула? моја за свагда.

— Пустите ме, ако знате што је девоља, не ругајте се са мном... нијесам се ја за тако лице родила... пустите ме, молим вас...

— Анђелија, погледај ме у очи, па да видиш варам ли те!

— Пустите ме, пустите...

Али се она већ слабо отимаше: оне страшне марокинске очи бијаху јој сву снагу пониле. Напокон, савладана, опчињена, подлеже младачкој крви и оној зорној мушкој глави, па се предаде сасвим.

(Наставиће се).

Марко Цар

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

МАТИ ИВАНА ТУРГЕЊЕВА

По мемоарима њезине поћерке написао Мишел Делин

С француског превео Д. Јеврић

(Наставак)

VIII.

Мати хоће да „кињи“ — Тужна успомена — Проклетје собе — Са зла на горе

Једна од најважнијих црта у њезину карактеру беше та, да није могла трпети код других ни трага независности или осећања о достојанствености. Ко би се усудио, да томе покаже и најмањи знак, тога је од онога часа почела гонити. Ако онај, који падне у немилост, уме мирно да подноси, могао се надати, да ће опет задобити милост тог женског деспота; али, ако се усуди, да приговара, тешко њему!

Ми смо имали нарочит израз, којим смо означавали, да ће сад бити чуда. Шаптали смо једно другом: „Госпођа хоће да кињи!“

Једном је тражила свађе са својим управитељем, Симеоном Соболевим. То беше леп, црномањаст човек; понашање му беше аристократско. Његови послови често су га доводили у додир са госпођом Тургењевљевом, која се с њим саветовала о кућевним пословима.

Један пут је оназила, да се он усуђује имати и својих мисли. То њој беше доста, да тражи задевице са својим управитељем, који је донде био њезин љубимац. Поче га сваки час позивати и показиваше му сваком приликом да је незадовољна.

Симеон је много држао на себе, али је имао мало стрпљења.

Ма да му одговори не беху никада непристојни, видило се, да се силом уздржава.

То беше довољно, да га упронасти.

Симеон је за ручком стајао за наслоњачом госпође Тургењевљеве. Она је увек имала код свога тањира малу карафу за воду, која се звала „госпођина вода“. Кад је госпођа викнула „воде!“ Симеон је синао из те карафе воду у чашу.

Госпођа Тургењевљева направила је себи план, како ће да заједа своју жртву. Кад год би јој усео воде, она би рекла, да не ваља, или сувише је хладна, или врућа, или мутна, или удара.

Симеон би узео карафу, изашао би на поље, и донео би друге воде, а госпођа Тургењевљева би ју несила, а не би се тужила.

Тако прође више дана. На послетку одлучи, да последњи удар зада својој жртви.

При ручку узе чашу, да пије воде. Наједаред је остави, пак се окрену Симеону.

— Шта је то? запита.

Симеон је ћутао.

— Ја те питам, шта је то?

Симеон ћути.

— Хоћу ли један пут већ добити добре воде?

И на те речи баци управитељу у лице пуну чашу воде.

Симеон пребледи, узео карафу са стола, на изиде из дворане. После неколико часака врати се и усео воде у другу чашу.

— Видиш, то је добра вода, рече госпођа Тургењевљева и испи пола чаше.

Симеон пребледи као крпа, усео му дрхтаху, корачи напред, стаде пред светитељске иконе, па се прекрети:

— Кунем се, рече, пред овим светим иконама, да писам променно воде. То је она иста вода, коју је госпођа сад попила.

За тим се окрене госпођи, па јој стане управо у очи гледати.

Ја сам тада била још врло мала; али ми ипак престаде срце да куца. Била сам уверена, да мати не ће никада опростити ту увреду.

Неколико тренутака владаше у соби ужасна тишина.

На један мах скочи госпођа Тургењевљева па, показујући врата, повика Симеону:

— На поље!

За тим и сама изиде, и не чекајући, да се ручак доврши. Остала је цео дан у својој спаваћој соби, коју је за собом закључала.

Кад сам се сутра дан повратила са шетње, видеља сам несрећног Симеона у дворништу. Његов ме је изглед јако растужило. Место елегантног фрака имао је на себи кафтан од најпростије несељ сте чоје, а у руци метлу.

По заповести госпође збачен је са звања управитеље ег, и наређено му је, да чисти дворниште. У тој новој служби остао је пуне четир године, докле га у том није заменио немак Мумуов госа.

Путујући по добрима госпође Тургењевљево, дођосмо и на добро њене матере, где је Варвара Петровна про ела своје детињство.

Стари замак беше скоро са свим напуштен. На неким прозорима не беше ни стакала. По што се мати мало одморила од пута, обиђе са мном у друштву сву кућу, да прегледа све собе.

Уђосмо најпре у врло узану, дугачку и доста тамну дворану. Породичне слике чисто љутито гледаху на нас из потамнелих оквирева. У дну, на узвишеном месту, стајао је лик оца госпође Тургењевљеве. Не могу да појмим, како је доспела дивна Грезова слика међу ова мрка лица. Слика је та приказивала младу девојку, са голубом на руци.

Из ове дворане одосмо или у ходник или побочну собу, не могу се тачно опоменути; али сам се зачудила, кад сам видеља једна врата, бари адирана испрекрштаним, дебелим даскама.

Приђох ближе вратима и метох руку на стару бакрену кваку, која је вирила између дасака. Госпођа Тургењевљева зграби ме за руку, и повика:
— Не дирај у то! Не дирај! Те су собе проклете.

Не ћу никада заборавити њена наглаека, ни израза на њену лицу. Тако је изражен био ужас, мржња и беснило.

Пре по што добих времена, да дођем к себи, она ме одвуче далеко од тих врата.

Ту сам видеља и пасловачу мајке Ивана Тургењева, на којој је издахнула, по што је најпре сама платила свештенику, да јој чита молитву на исход душе. Иван Тургењев описао је своју бабу у „Ловчевим записницима“.

Кад помислим на прошлост материну, онда тек могу да растумачим себи њен несрећни карактер.

Ни њезин удаја не беше срећна. Она је добро знала, да је њу њен лени муж узео само за љубав њезину богатству. Више је пута имала прилике, да се осведочи о његову неверству.

Па ни њезина деца — ја их не окривљујем — нису одговорила материну очекивању, њеној амбицији и њезиној нади.

Никола се, и против њезине воље, оженио сиромашно. Иван је постао књижевник, а то беше срамно у њеним очима. Кад је умрла, њен се син још не беше прославио, а његова прва дела не хтеде ни да чита.

Све је то дражило њезин каракте, њен деспотизам постајаше сваким даном све несносији.

IX.

Моје патње — Притворна смрт — Забрана да се не светкује Ускре

Живот код госпође Тургењевљеве постаде неспособан, не само за њене људе, него и за мене. Често је за време мога учења долазила, да ме испитује. Моја је учитељица стрепела, а ја сам се тако застрашила да сам заборавила све, кад оназим њено строго лице. Кад сам у дворани шила, непрестано ми је говорила:

— Како то држиш иглу? Што ћутиш?

Ја јој одмах почнем што год причати, али ме она одмах прекине:

— Ти само умеш да брбљаш.

Ако по несрећи испустим маказе:

— Ала си невеста! викнула би а глас би јој задрхтао. Уз то би заискала капљице на их мирисала а цело би ми време пребацивала:

— Ти си неблагоприятна; ти знаш, да сам болесна и да ме најмања луна узбуди. Ти не мислиш ни на шта! То није било нехотице, него си баш хтела!

Така пребацивања нису ме баш могла развеселити. Ја сам волела матер и била сам увек готова, да јој чиним по вољи, пак за то су ме та пребацивања и болела. Ако сам се због тога сневеселила, она је на ме строго викала:

— Ходи овамо!

Ја бих јој се приближила.

— Шта ти је? . . . Питам те, шта ти је?

Ја не одговарам.

— Да ниси болесна?

— Нисам, мати.

— Знаш, знам; ти се срдим на мене . . . ето ти сад опет!

На то просне онда на мене читав њљусак пребацивања на ме онда истера из собе, и даде ме затворити у дворану или стаклену башту.

Ако сам се после грдње усиљавала, да будем весела, да јој докажем, да се не срдим, ни то јој не беше право.

— Што си тако весела? Теби је све једно, или те грдила или частила. Ти си неблагоприятно створење, без срца, без осећаја. Ја ти пребацујем а ти се смејеш. На поље одавде!

И тако је то текло сваки дан.

Године 1845 Октобра 28 притече изванредном лукавству. Хтеде да види, ко је љуби и поштује.

Био је то дан рођења Ивана Тургењева. Сваке године на дан рођења њезиних синова, на

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

www.miroslav.com
 УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА
 мој, беше велика слава и част. Ту беше прасаца, гушчића, колача, да се сто савијао под теретом. Заливало се добром ракијом.

Госпођа Тургењевљева обично се посади на своју наслоњачу, а све слуге по старешинству пролазе поред ње и љубе је у руку. Пре него што испију чаше с ракијом, на ново јој се поклоне.

28 Октобар те године прође као обично; само што се чело госпође Тургењевљеве још већма натупило. Ми смо напред осећали буру. Око девет сати у вече настаде вика: — Госпођи је зло! Госпођа је на умору! Брже по свештеника! Брже! Брже!

Кад сам први пут читала знаменити Босијетов говор: „Ох да кобне ноћи! Госпођа умире! Госпођа је умрла!“ ја се сетих оне ноћи 28 октобра 1845 године, кад се викало: „Госпођа је на умору!“ Сав замак и све село беху у највећем страху.

Доведоше свештеника.

Она се неговеди; али кад је свештеник хтео да је причести, она рече, да жели мене да благослови, и да се опрости са свом својом чељади.

Изнемоглим гласом заповеди, да пред њу метну слику сина јој Ивана.

— С Богом, Иване! С Богом, Никола! С Богом, децо моја! говорила је издишући.

Ја сам клечала поред њезине постеље, и плакала сам тако, да ми је добри лекар Порфирије Карташев давао више пута воде, да пијем, не бих ли се умирала.

Кад је мати заискала икону Владимирске Богородице и кад ме је благословила, ја падох у несвест. Морали су ме изнети из собе.

Порфирије је био непрестано уз болесницу, а тако исто и Агата, те јој разлађиваху главу убрусом, умоченим у сирће.

Госпођа Тургењевљева заповеди, да јој свих четрдесет слугу, и сви они, који у кући живе, дођу, од надзорника пак до благајника, да се с њима опрости, јер осећа, да ће скоро умрети.

Кад је известише, да су сви у предсобљу, заповеди, да сви испред ње прођу, један по један.

Госпођа Тургењевљева лежала је на постељи. Очи јој беху у пола отворене, а лева јој руке висаше низ постељу. Сваки се слуга до земље поклони својој госпођи, целива је у руку, па изиђе на поље, да другом начини места.

Кад је последњи прошао, госпођа Тургењевљева занита:

— Јесу ли сви?

— Сви, госпођо, одговори Пољаков, који је као управитељ стајао поред постеље, да види, да ли ће све бити у реду.

— Ах! Ах! боно уздахне мати.

Ја сам непрестано плакала.

— Доста је плача, рече она најзад, полажући ми руку на главу. Бог је милостив, можда ћу и оздравити. . . Осећам, да ми је боље.

— Агата! Чаја!

Ја сам била дете, пак сам за цело држала, да ћу изгубити своју добротворку. Нисам се дуго могла умирити; али су лекар, Агата и њезин муж брзо увидели, да је то само комедија; само што још нису знали, на што ће да изиђе.

Но ипсу ни на то дуго чекали. Кад је госпођа Тургењевљева испила две шоље чаја, нареди да кажу свештенику, који је у дворани чекао да је причести, да може отићи.

Тако прође читав сат.

— Пољакове! зачу се наједаред њен оштри глас.

Тај глас предказивао је неминовну буру. Пољаков дотрчи.

— Узми табак артије.

Близу постеље била је кутија, налик на књигу. У њој је била артија, на којој је госпођа Тургењевљева сама писала или диктовала другом коме.

— Пиши!

Наредба.

Заповедам, да сутра у јутру непослушне слуге: Никола Јаковљев, Иван Петров и Јегор Кондратијев чисте дворшите испред мојих прозора.

То су имена оних слугу, који нису дефиловали пред њом, или су били мало насвирани.

— Ниткови једни! Пијандуре! Они су једва чекали, да им госпођа умре.

Она је била заборавила, да су тај дан све слуге шле у част рођендану Ивана Тургењева, пре него што се дочуло за њено привидно умирање.

— Они би хтели, да што пре умрем! Вуцибатине једне! . . . Госпођа им на умору, а они се веселе.

Није ми ни на ум пало, да сажаљујем кривце Од радости, што је мати оздравила, заборавила сам на све.

Сутра у јутру чистили су испред прозора њених кривци, међу којима беше слугу првог реда. Сви беху обучени у сив кафтан са насликаним крестом на леђих.

Цео свет зна, са каквим нестриљењем деца очекују Ускрс. После клепала како ли весело брује звона! Ускршњи колачи, који се праве од екорупа и јаја! Па тек црвена јаја!

Један пут нам је свима обесна мати одузела ту радост. Мени, свој служинчади и целом селу!

Беше то први дан светлога Васкрса. У седам сати у јутру весело се разлегаху црквена звона. Моја детиња машта стварала је себи небеску хармонију. Скочих са постеље, која беше у соби моје помајке, и отрчах до прозора, да видим какво је време.

— Куда ћеш? повика мати.

Ја осетих да ће бити буре. Легох у постељу и покрех се по глави.

Мати zazвони, да Агата дође.

— Шта звони то?

Агата не одговори на то питање.

— Ја те питам, за што звоне?

— Данас је Ускрс! усуди се бојажљиво да одговори.

— Ускрс? Светковина? Ја мислим, да би требало мене питати, да ли и моје срце светкује. Ја сам болесна, ја сам тужна. То ми је звоњење досадно. Иди, кажи нека престану.

Па онда стаде љутито говорити:

— За мене нема Ускрса, па га не ће бити ни за оне, који из моје милости живе. Иди, кажи попу, да сам болесна, и да ми звона не даду снавати.

А ја сам тако радосно слушала то весело брујање! Али звона умукосе по заповести госпође Тургењевљеве. У нашој соби настаде онет гробна тишина.

Око девет сати рече ми мати, да устанем и да се обучем. Одох у своју собу. Обукоше ме у дивну, белу, везену хаљину.

Чегах, да се отворе канци у материној соби, па да јој по обичају читам „Имитације“; али канци остадоше затворени.

На послетку донесоше матери чај и ја уђох у собу.

Не знадох, како да је поздравим. Да ли да кажем „Христос воскрес!“ или „Добро јутро“.

Она ми пружи руку, па ме, по обичају, пољуби у чело.

— Ко те тако лепо обуче? зашта ме. Ти ћеш се испрљати. Иди се пресвуци, па дођи да попљеш чај.

У дворани беше све спремно за ускршњу свечаност. Тањире, који су се само у свечаним

приликама износили, беху на столу. Па и самовар је некакo свечано изгледао. Надзорник кујне, у фраку и белим рукавицама, чекао је да скува чај. Ускршња јела дивно су мирисала. Било је ту и црвених јаја. Јагње од путера стоји на тањиру, а из уста му вири зелен листак. Све је било готово за ту свечаност, коју ће мати да нам ускрати.

Пољаков, жена му Агата, моја учитељица, госпођа Блеквова и још неки саветоваху се о том важном питању: да ли да се омрсе, или само да попију чај.

— Шта ти је казала госпођа? зашта Пољаков своју жену већ по стотинити пут.

— Па већ сам ти казала, да данас нема свечаности, одговори ова љутито.

— А је ли ти што говорила о ускршњем јелу?

— Није ни речи.

— Није ништа рекла! весело повиче Пољаков. Онда се можемо омрсити.

— То ти тако мислиш, рече Агата озбиљно, а она беше мудрија од свога мужа. Добро се чувај, Андрија.

Онда се сви обратише на мене.

— Госпођице, је ли госпођа вама што казала?

— Није ништа; она ми је само рекла, да се пресвучем.

— А је ли казала, да се можемо омрсити?

— Ни речи.

— Ето видиш! рече добри Пољаков, који је желео, да се мени, па и њему, за љубав, светковина проведе што боље и лепше.

— Молим те, ћути! рече му жена... Верујте ми, да ће бити најнаметније да се све то уклони одавде.

Остали пристадоше те за два минута не стаде свега, што би опомињало на Ускрс. Само је још чај остао на столу.

Тога сам јутра пила своје сузе, а не чаја. Нисам смела ни да се по вољи исплачем, бојећи се, да ми очи не буду црвене, кад ме мати позове.

Тако протекосе прва четир дана. Цело то време мати је лежала у постељи, а канци беху затворени. Кад је у четвртак ушла Агата у њезину собу, доби лаконску заповест:

— Отвори канке!

Кад је госпођа Тургењевљева дошла на до ручак, па питање наткуварево, шта ће са ускршњим јелом, одговори:

— На што сад? Свечаност је већ скоро прошла; а и онако се већ све укварило.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

ПОУКА

ИСАК ЊУТН

(Isaac Newton)

1. Лицем на наш Божић 1642 године родио се човек, за кога *Араго* каза, да је највећи Ђеније свију времена и свију земаља. Име томе славном човеку је *Исак Њутн*.

Сада о Божићу навршило се пуних двеста педесет година, како је угледао света тај тако заслужни човек по науку, тако славни научник: физичар, астроном и математичар, за то су неки листови и часописи донели, бар у најкраћим потезима, живот и научни рад *Исака Њутна*. И мене су на писање овога животописа побудиле огромне заслуге Њутнове за науку: за физику, за астрономију, за математику. Признајем, да ми близу кадар писам достојно и потпуно оценити и окарактерисати заслуге овога славнога и великога човека, овога Ђенија над Ђенијима, па ипак сам рад и у тавној слици дати читаоцима што ближе слику физичара, астронома, математичара *Исака Њутна*. Колико се сећам, писам још нигде наишао на живот и рад његов у српској књизи, по ако је где и писано о њему, мислим, да сувишно неће бити ни ово од мене а приликом двестапедесетгодишњице рођења му. Не могу и не знам ништа ново ређати и писати о *Њутну*; мало би и сувише смео изгледао, кад бих ја и хтео тако што чинити — пресадићу у овај лист оно, што сам, читајући, нашао у немачкој књижевности о великану овоме, о човеку најславнијему до данас у науци, у теоретичној науци.

2. *Исак Њутн* родио се 25. децембра 1642 год. по старом календару или 5. јануара 1643 по новоме у сеоцу Вулсторпу (Woolsthorpe) у енглеској грофовији Лајнколну (Lincoln). Дете се родило пре времена, за то је већином и био *Њутн* слабуњав целога века, средњег етаса и ситан телом по духом ненадмашив и онда и по том. Поред свега слабога састава доживео је он ипак за смртно тело дуг век од осамдесет пет година а славом и научном вредношћу својом живеће, до год буде света и науке у свету.

Отац Њутнов умро је пре но што му се син и родио; мати му се после три године преуда а дете преда баби на негу и одгајање. Најниже школе походио је Исак у селу једном близу Вулсторпа; у дванаестој години својој доспео је

у јавну школу у Грентаму (Grantham) а у стану је био код тамошњег апотекара. Сам је *Њутн* приповедао, да је у почетку био ненажљив и слаб ђак: седео је међу последњима. Једном се посвађао са неким другом, који је испред њега седео; овај га удари песницом у трбух, што се *Њутну* дало на жао, па да му се освети, учио је, како би му место отео. Од то доба био је врло вредан ученик па је за кратко време седео на првоме месту у школи. Био је миран ђак и, кадгод би доспео, правио је моделе за разне машине а оруђе и материјал за то куповао је новцем, који би уштедео. Крајем школовања у овој варошици и пропевао је по песник *Њутн* нигде се и не спомиње; песник *Њутн* се губи наспрам научника *Њутна*.

Од петнаест година дошао је кући к матери, која је по други пут обудовила, јер због сиротиње није могао даље у школу. *Њутну* је сад требало економисати на маленом имању своме но није му никако ишло од руке а није био ни вољан; он се радије бавио књигом. Кадгод је морао у Грентам послом, пратио га је стари им слуга; млади Исак му је остављао сву бригу око онога, због чега су дошли, а он би у стари стан к апотекару те би ту читао дотле књиге. Више пута је са половине пута самога слугу испратио у варош а он би сео гдегод у хлад па би се задао у мисли.

Мати види, да тако не ће добро бити, врати га у школу у Грентам а после неколико месеци, 5. јунија 1660 оде *Њутн* у велику школу у Кембриџу. На то га је наговорио рођак један са очеве стране. *Њутну* није било дакле ни осамнаест година, кад је ступио на универзитет.

На математику је имао јако вољу а ту вољу је изазвала намера и жеља, да докучи, еда ли су правила у астрологији оправдана или нису. Декартову примену алгебре у геометрији брзо је схватио, ма да је евклидову геометрију у младе дане своје слабо проучио.

У свенаучишту му је био професор математике *Беро* (Barrow), који се својски око *Њутна* трудио. *Њутн* је брзо напредовао, и године 1665 тражио је помоћничко место на универзитету

(fellow), али га није добио, међу тим је у годинама 1666 1667 и 1668 прешао све степене универзитетске те је тако већ 1669 године именован професором математике баш на место свога учитеља Берова.

Сад управо и почиње научни рад Њутнов. Ревностај је професор био, служио је за пример; говоре да од године 1669 до 1695 дакле за двадесет и шест година, никад није дуже од три четир недеље ишао из Кембриџа и то само у дане школскога одмора: он је имао свагда посла и свагда га је знао наћи. За цело тој вољи за рад, тој марљивости, издржљивости и постојаности има данас свет да захвали, што се наука после Њутна тако јако развијала па и данас још много развија на принципима, које је Њутн изрекао. Кад га је једном запитао пријатељ му Хале, како је дошао до својих проналазака и теорија, одговорио је: „непрестано сам о томе мислио“.

Године 1671 именован је чланом краљевскога друштва у Лондону, ма да још није ничега великога створио до то доба или бар није на јавност изнео.

Пошто је универзитет у Кембриџу бранио против краља Јакова II. који је наредио, да се једном бенедиктинском калуђеру изда степен магистра слободних вештина а да се не мора заклети на верност и супрематију, па и победу у том питању против краља извојевао, изабери га другови 1688 са незнатном већином гласова за свога посланика у парламент; у то доба се име Њутново проносило већ по целој Европи. Као посланик, кажу, није никад говорио; тек је једном приликом искао, да се затвори прозор, да не би говорник, који је близу био, кијавицу добио. Посланик је био до 1695.

Године 1688 упознао се са грофом Хелифеком, који га је доцније, 1695 као канцелар државне ризнице увео у министарство финансије и тек је гроф Хелифеке славноме Њутну могао изградити боља места и бољу плату. Доиста је чудно, да човек светског гласа и највећи научник до педесет шесте године своје није могао добити одличније место у државној служби него је живео међу четири зида универзитетска. Ко зна, можда је то баш по науку и по Њутнове последнике и добро било. Питање је, би ли се Њутн у другој којој служби одао тако науци, да у њој чудеса ствара. Немају баш потпуно

право они, који замерају, што је Њутн тако дуго професоровати морао.

У ово доба догодило се нешто, што је, ако је истина, знатно утецало на умни развитак бесмртнога математичара. Њутн је био побожан и ишао је у цркву. Кад је једнога вечера пошао у капелу, заборавио је угасити свећу, цето му, Дијамант, превали свећу, пламен ухвати и књиге те кажу, да је том приликом изгорело много рукописа и белешака Њутнових. Кад се Њутн вратио, имао је шта и видети, те неки кажу, да је само викнуо: „Дијаманте, Дијаманте, ти и не знаш, какву си ми несрећу учинио!“ а други кажу, како га је то потресло, да се разболео и неко време и памећу померно. Више је њих расправљало о овоме и ствар није решена. Највише говори за ово једно писмо, које је Њутн 16 септембра 1693 писао Локе-у.

Париска академија изабрала је Њутна за спољашњег члана 1699 а те године предао је он професуру Уистну (Whiston). По други пут био је универзитетски посланик 1701 године но 1705 пао је на избору славно; овом приликом се усудили на Њутна ударити два сасвим обична човека. Говоре, да је поразу овоме криво било именовање његово за витеза — ритера — 1705.

Године 1703 постао је Њутн председником краљевскога друштва, па је тако биран за председника по томе сваке године све до смрти своје.

Њутн је умро од камена 20 (31) марта 1727 године у Кенсингтну (Kensington) код Лондона и сахрањен је у Вестминстерској опатији по налогу краља Ђорџа. Сродници су му, јер се Њутн никад није женио, 1731 године подигли красан споменик на најлепшем месту у Вестминстерској опатији, где вечити санак бораве још многи славни људи. На надгробном споменику изрезано је све, у чему је Њутн стекао заслуге, и завршетак гласи: *sibi gratulentur mortales, tale tantumque extitisse humani generis deus*. Године 1755 метнута му је статуа у великој школи у Кембриџу, где на постољу стоји: *qui genus humanum ingenio superavit*. Трећи споменик је дигнут 1858 у Грентаму. Три су споменика подигнута најславнијем човеку међу најславнијима, но ти споменици не се га никад толико сачувати од заборава, колико истине, које је он изрекао и које се у школама и у науци прецађују са колена на колена а све спомињући име ъутново.

СЛУЖБЕНО ДОПИСИВАЊЕ ПЛИНИЈА МЛАЂЕГ И ТРАЈАНА

(Из нештампаног дјела: Плиније млађи и његово доба. Сврха првога и почетак другог столећа по Исусу)

(Свршетак)

Више се је пута претресло питање, како је то могло бити; држи се, да је Плиније послан у Витинију са изванредном неком мисијом, али да је искључиво у важнијим случајевима смио искати царско мнјење (како што ће касније Либо у Марка Аврелија); али се то није доказало, тим мање, што та његова „изванредна“ мисија није никад у дописивању споменута. На све да и јесте (јер трагове такову посланству можемо можда наћи у писму, гдје јавља, како ће уредити финансијално стање града Апамеје)¹³, опет није вјероватно да се све оне незнатне маленкости, којима досађује Трајану, слажу и имају какову везу са особитим задатком, који му је повјерен. Да су нам сачувата и дописивања међу царем и осталим намјесницима, питање би се може бити расправило; али по споменицима, који су нам преостали, не можемо друго закључити, него да су провинције и градови, ма који били, у свему зависни од Рима. Истина је, да Плиније преферије своју идеју о царској моћи, али не знамо, је ли то Трајану било жао.

У њихову службеном дописивању, уз остало што смо већ навели, вриједи да истакнемо и разна честитања, што је наш писац слао цару, у своје име, у име војске и цијеле провинције. Ништа се не мијења у свијету, а што се данас ради, кад је глави државе имендан или рођендан, то се је радило и прије осамнаест вијекова: официјозна је форма потпуно једнака данашњој. „Господару — поручује наш писац цару — ја и становници ове земље свечано смо се завјетовали боговима за твоје здравље, о којему виси срећа цијеле државе, па смо им се и молили, да нам се завјет увијек испуни и увијек да га можемо поновити“. А Трајан њему: „Ви сте се молили вишњим боговима за моје здравље, а ја сам то све, мој драги Секунде, из твога писма с великим задовољством

разумио“.¹⁴ Како се види, у писмима овакова садржаја разлика са даном данашњим лежи само у броју богова. У опће цар, кад захваљује на честитању, понавља што му намјесник поручује, па завршује говорећи да то све радо чује. Таквих писама има и приликом кад се навршује година, како је цар ступио на владу, или, како Плиније каже, како је својим доласком спасао државу,¹⁵ па опет приликом његова рођења и т. д. А ми, што знамо нашег вриједног писца, можемо лако себи представити, како је жељно очекивао дан, да се моли за свог љубљеног господара; ми га готово видимо гдје достојанствено (како је он сам знао) ступа међу народ, а за њим остали чиновници и војска, и гдје диже руке у небо, заклинајући богове да сачувају врлога цара од свакога зла, а на већу корист свему свијету.

Али има једно писмо, писмо за цијело најважније у цијелој збирци, које је дало повода небројеним расправама, а то је писмо, гдје Плиније пита Трајана, шта ће и како ће поступати са кришћанима у Витинији. То је први случај, гдје римски један писац обраћа своју пажњу на вјеру, која ће преобразити вас старински друштвени ред. Познато је, како су први кришћани мало кад или скоро никад споменути у дјелима из онога времена; шта више на први мах требало би да се чудимо томе немару; али историја нас учи да свијет ријетко кад примјеђује савремене почетке вјерских или политичких промјена. Рим се је с њима или шалио или ругао — није их држао достојне озбиљна проматрања. Писци оне доби измијењивали су често кришћане са јеврејима, или се на њих нијесу ни осврћали, јер је уехићени позив апостола дизао вјернике из најнижих слојева друштва, а Рим такове људе није ни мрзио нити је на њих црпео: он их је просто презирао.

¹⁴ Epist. X. 89.

¹⁵ Epist. X. 103.

¹³ Epist. X. 56.

ПАБИРЧЕЊЕ ПО БОЛИЋЕВУ „ГОБЕРШЕНОМ ВІНОДЪЛЦУ“

Распитивао сам на више страна, па никако да добијем „Глокарз Винодѣлца“, а баш бих га требао, да видим како је сам писац у овоме рјечнику „назначно, како се код (ријеч) латински, немѣцки, или по потреби и грчки зове, изз когъ е код ѣзыка произведена, и зашто е сз нашимъ именових тако заменѣта“ („Предисловіе“, XVI.) Чисто бих рекао, да овај рјечник није ни састављен, да г. Др. Б. Шулѣк изријеком не напомиње, како „у овом дјелу, особито у додатку, има пуно именових биља, ронајвише у Sriemu i Ваѣкој pokupljenih“. ¹

Да је писац овога епохалнога дјела пренио у њ сва биљна имена из овога „dodatka“, не бих ја онда толико пискарао и мољакао, да ми се позајми овај „словар“. Једно сам још требао да урадим, т. ј. да замолим госп. Стојана *Новаковића*: зна ли он што о њему, јер је овај многоучени и марљиви академик црпао из овога големога дјела грађу за „Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika“. А овако ћу на срећу да одредим значење *неких ријечи*, додајући што се о њима и другдје казује.

I

Шта је *вињика*?

„Нѣки пакъ прости, неразсѣдни и глупи люди обичај имаю своа вѣна сз едовитыма лгодама вѣны ке кодисати. Одовѣдз се види, да е и ово растѣније по нашемъ ѣзыкѣ отз свогъ спотребленїа вѣныкомъ названо Ова трава по Фрѣшкой гори коегди расте, и изгледа скоро као дѣванз, но одз овога е разгрантїа, и лгоде сз нѣне црне као црна трешна, с коима се премного семена налази, и кое сз тако едовите, да човекъ, ако 4 или 5 лгода изеде, смрети може“ (чаѣ друга, стр. 145). Ко се иоле разумије у биљарству, одмах ће рећи: *вињика* је биљка *Atropa belladonna* L. Болић нам каже, да *вињика* по Фрушкој Гори „којегдје“ ра-

сте, а „Flora Croatica“ зна за њу само око Черевїћа (стр. 637).

У Вуковим *пословицама* долазе и ове двије *прекоренице*:² „Као да се буна назобао“ и „Као да се бунике најео“; а то би значило: „Као да је полуђео, јер кажу да човјек полуди од бунике“. По овоме би била иста биљка и *бун* и *буника*. Да је *буника* по Сријему *Hyoscyamus niger* L., то је истина; али да је *бун* једна друга биљка, тѣ нам каже и оно „назобати се“, јер по крајевима, куда *зобљу* и пр. шљиве, трешње, вишње, црвене јагоде, попржене кукурузе, не ће за сјеменке од бунике тако рећи, све кад би их и јели. Сријемцима је смијешно, да и *луди* могу *зобати* што, јер они одмах мисле да само коњи *зобљу* — *зоб*. Нека свак мисли што хоће, али ја још и сад држим као у воѣку, да је *бун* исто што и *вињика*.

„Овдје је љетос један човјек, баш мој сусјед, отишао у Велебит у дрва, па је ожедио, а намјерио се на јагоде од буна, које су кажу врло *слатке* и течне јести, па ти се сиромаш из незнања да су отровне сит *назобље* тијех јагода, те потље падне у несвијест, да су га једва нашли у грму ван себе. Ту га узму и метну на кола, те онако онесвијештена и полумртва доведу кући; а при том не знајући шта му се догодило, лежаше тако код куће скоро пуна два дана у *бунилу*. Кад се освијестио и к себи дошао, приповиједао је, како је *шуну каиу* лијенијех *црљенијех јагода* позобао, а одмах за тијем да је пао у несвијест. Онда му сељани рекоше: „То си се ти назобао *буна*, и за чудо је како те враг

² Овдје ми је прилика, да ипакнем како Вук у „Предговору преѣашњем“ (од год. 1836) признаје, да колико му је до тада познато, „у народу нашемъ нема имена за *пословице*“; то је исто мислио пишући и „Предговор садашњи“ год. 1849. Али у *рјечнику* од год. 1852 читамо: „*Прекореница*, f. (у Земуну) Sprichwort, proverbium, cf. *пословица*“; ма код ријечи „*пословица*“ нема овога значења. Дакле имамо *народну* ријеч за руску „*пословица*“.

¹ Jugoslavenski imenik bilja, стр. XIV.

више однио“.³ Будући да су у вињике зреле јагоде („бобице“) *црне* и *сјајне*, а у овом описивању казује се да су у буна „*црвене* јагоде“, то би у том крају био бун друга која отровна биљка, ако тај Дивосељанин не даде им то име по *црвеном* соку, што га има у њима. А јамачно је на овај сок мислио и Др. Ст. Петровић, чим је написао да су у *великога* била или *лудине* „бобице *црвене* и *округле*“.⁴ Има и једна биљка са *црвеним* јагодама, а то је *разводник* или *разводњак* („горкослад“, *Solanum dulcamara* L.), но она је *грм*, који се пење уз друго биље, а у вињике је *зеласта* стабљика. Могао бих напоменути и једну врсту рода *Daphne* L. због *црвених* а једовитих плодова, но у њима је само *једна* сјеменка као каква „*коштица*“, а у разводника их је више као и у вињике. И *вранино око* (*Paris quadrifolia* L.) не смијем да заборавим, само да бисмо што лакше дознали шта је *бун*.

У њега је само *једна* многосјемена бобица на читавој „стабљини“, а пониже испод ње виде се *четири* *права* *листа*, који су смјештени *унакрст*, а отуд име њему и „*петров крст*“. А јамачно ћемо познавати *кереће* *грожђе* (*Solanum nigrum* L.), у кога су зреле бобице такођер *црне*, а нијесу веће од *гранкова* или *зечкова* зрна; по главно је у оваком случају гледати на *зјеницу*, јер ако се човјек онесвијестио једући вињикине „јагоде“, онда му се *зјеница* *рашири*, постане много већа.

Један други земљак мој, који је као дијете по планини *Куку* (између Лапца и Удбине) гњечи прстима јагоде од буна, познао је ову биљку у бојама насликану, прем да је око ње било осим разводника још и других биљака. Још ми рече, да

³ Ово видим из писма пречаснога госп. Јоце *Богдановића*, срп. прав. свећеника у *Дивоселу* код Госпића. Ово је исти онај *Ј. Богдановић*, који је до сада уступно за „*Вјесник* hrv. ili srp. jezika“ око *шест* тисућа ријечи, а још има око *двадесет* тисућа у својој збирци, и то „*такмич* ријечи, којих *нема* у Вукову рјечнику“. О деснују овом приједном купцоу народнога блага може се метнути *грговачки* *парох*, преч. госп. Ђорђе *Марковић*. Била би голема штета, кад би ове обје збирке пропале; а свакако се морају ма било из ока или из бока намакнути *средства*, да се радови оваке врсте откупљују и у интересу саме књижевности што прије и штамају.

⁴ *Флора* околине Ниша, стр. 606.

израсте као *аштовина* и да му је отац прикривао, да не једе тих јагода, јер ће га *збунити*.

II

Шта је *натегача*?

Кад сам у једном сријемском селу опазио *вријеже* по *плоту* и с њих да *висе* *родови*, који су до *вријеже* попут *дршка*, а на *врху* пак *одебљали*, одговорише ми људи на *запиткивање*: то је *натегача*. Оном тобожињем *дршку* име је *грлић*, а *дебелом* крају *глава*, највећа *глава* бјеше у *дуљину* 22 *цм*, а *опет* *грлић* 57 *цм*; *натегачу* сију за то, што од *плода* *праве* *теглице*.

У Вукову рјечнику не ћемо уза ријеч „*натегача*“ наћи и ово значење, а ни у „*Jug. im. bilja*“ нема овога биљнога имена. Знајући да у Вукову рјечнику има доста *ријечи* у *оним* *тумачењима*, које ћемо за *бадава* *тражити* *гдје* би им било *мјесто* по *азбучном* *реду*, погледао сам *шта* је *Вук* *све* *казао* о *тикви*. И ту је *доиста* *говор* о *нашој* *биљци*: „*натега* или *натегача*, она је *доље* *округла* или *дугуљаста*, али има *врло* *дугачак* *држак*“. Наш *Болић* пише: „*Прости* и *сиромаси* *људи* по *Срем* и *Славонији* *вообиче* *шотребљавају* *тыквени* *натегач*, коју *сами* *запаћају* и *подрањују*“ (част друга, стр. 217). Мало ниже *напомиње* он и „*тыквену* *теглицу*“, те тако је њему *све* *једно* „*натегача*“ а „*теглица*“; а *придјев* „*тыквени*“ *меће* *сприједа*, да се ово *випарско* *оруђе* *разлучи* од *онакога*, што је „*од* *белог* и *жутог* *лима*, и *од* *стакла*“. Вук *опет* не *истиче*, за *што* се и *натегача* *употребљава*, као *што* то *ради* *код* *других* *суродница* *њених*.

Еле је „*натегача* или *натега*“ *суродница* *врсте* „*тыкве*“, која се *још* и *данаске* *врло* *ријетко* *п. пр.* по *Сријему* *сије*, да се од *њена* *рода* *праве* *јевтине* *теглице*.

III

Шта значи: *да се шљиве пасуљају*?

Доиста је *покојни* *архимандрит* „*сватоврачевског* *монастыра* *Раковца*“, наш *Прокопије* *Болић*, *потпуно* *имао* *право*, што се *још* *онда* *тужио* на *народ*, како *тресе* *шљиве*. Па и *данас* *млацају* *тресиоци* *хвојама* *огранке*, *особито* с *вишњача* (с дрвета, која су *отинла* у *вис*), да би *младице* с *лишћем*

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

могао грабљама грабити испод њих. А што испвјетане шљиве рода не донесу, криве су „понајвише причине коздршне промјене“, а поименце „кише, мразови и ветрови“. Често се догоди и то, да се приметнуће шљиве „отъ сметнѣтъ днѣтра ѡд вѣсна малы вѣвница пасѣлаю“ (друга част, стр. 414).

Дакле су „бубице“ криве, што се шљиве пасуљају. У Вукову рјечнику наћи ћемо, да су „опасулиле се шљиве, кад у зелени још побиле па опадају“, и да ово исто значи и ријеч „килае“; ма овога јој значења није придодао. На другом мјесту већ је приближено, да се ови накажени плодови зову *рогачи*, да су се шљиве извргле или „изметле се“ у рогаче, и да је то израдила једна *гливица*.⁵ Немојмо Болићу замјерати, што због овога криви „бубице“, јер тако је онда тумачила наука ово пасуљање. Умировљени учитељ бјеганијски, г. Цв. Поповић, родом из Барање, рече ми да тамо не кажу рогачи него *шкришци*, а и да су се шљиве *ошкришчале*. Потврђује и он, да дјеча ове рогаче или шкришце једу, али додаје уједно, да су *шкришци* и *гливе*, које по дрвећу расту. (Ја бих рекао, да су гљиве шкришци врете рода *Hudium* L.; тако се напомиње н. пр. *буков шкришца* и *храстов шкришца*).

IV

„Соединѣнѣ мурисородѣ съ ракоѣмъ зовесе ѡ лѣкарницама вода, н. п. лимонѣкина, метвѣчина . . . вода“; онда „Мурисавъ се оцѣтъ направити може . . . съ лимѣмъ лимѣникѣ“ (друга част, стр. 36 и 359). *Лимунѣ* је биљка *Melissa officinalis* L., за коју сам од прије објавио име *лимунѣ*; иначе је зову и „матичњак“.

V

„Єдин кажѣ, да є вѣлк дѣге за посѣдѣе поздрнѣгъ растѣ, кой по камѣнѣма горама растѣ, кога жирѣ као мали гроздиѣнѣ безъ дѣгачки плодни петельѣница на гранама висѣ. Дрѣги єдѣ, да є ранѣи растѣ найѣольѣи, кой пѣнаѣвише по равницама растѣ, кога жирѣ на подѣгачкима петельѣкама висѣ“ (друга част, стр. 91). *Рани раст* је

⁵ Летописе Матице Српске, књига 160., стр. 82.

Quercus pedunculata Ehrh., а *позни раст* *Quercus sessiliflora* Sm.

VI

„Єа єкверне пакъ стране Фрѣшке идѣнѣ порѣдѣ Дѣнака кѣ вѣстокѣ єєѣ вѣрѣ вѣноградѣска: Шарѣнградѣска, Оловѣнска . . .“ (прва част, стр. 23). Болић набраја брѣда по свој Фрушкој Гори, али изузевши „оловинска“ сва се по мјестима још и данас могу звати, као што их је он прозвао. Село код Шарѣнграда данаске се итѣје *Моловин*, и ова „оловинска брѣда“ била би „*моловинска брѣда*“. Вриједно би било потражити опѣинске списе (ако су гдѣ сачувани), да се види, није ли можда наша кривица, што је од „*Оловина*“ постао „*Моловин*“ (Болић је ово писао год. 1816.).

VII

„Овчари Карпатѣска гора ѡ Мадѣарској, а такодѣ и по цѣлој Єлавоѣнѣ и Хорѣатској прѣсти люди єѣрѣтѣѣ, кою они жѣнѣицѣмъ называю, отъ природе своє сладѣкѣ и мурисавѣ, за неколико дана кисѣтѣи остављаю, и послѣк као пиѣє ѣпотрѣѣваљаю“ (друга част, стр. 304). Да се сурутѣка зове још и „жѣнѣица“, то сам прѣи пут нашао овдѣе. Но колико сам ја могао дознати, није данаске све једно „сурутѣка“ и „жѣнѣица“, јер наша браћа Словаци зову жѣнѣицѣмъ слатѣку сурутѣку од *овѣѣга* млиѣека, која је на ватри из тиха гријана, да би се опет угрушала. Чим овака жѣнѣица (суруци они веле „срѣватѣка“) прѣвре, одмах је єкидају с ватре и једу као какѣву чѣрѣбу. Не ѣе ли нико да је једе, успу је у сѣрѣу кѣсу да се оѣиједи; а оно сѣра, што остане у ѣој, зову „*хурѣда*“. У Вукову рјечнику има ријеч „урѣда“, а уза ѣу стоји „*vide* грушевѣина“, ма ни у „*Рјѣѣнику* hrv. или срѣ јѣзѣка“ не ћемо уза „грушевѣину“ наћи ништа о „урѣди“. По Бачкој је име овом *другом* сѣру „*сурѣда*“; сад да ли су ријѣчи „жѣнѣица“, „урѣда“ и „вурѣда“ наше, или смо их попрѣмили од Словака, то нека филолози распрѣвљају, али да „урѣда“ значи исто што и „вурѣда“ и словачко „*хурѣда*“, то се не да порѣцати

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ

Acta Bosnae potissimum ecclesiastica cum insertis editorum documentorum regestis ab anno 925 usque ad annum 1752. Collegit et digessit p. Eusebius Fermandžin, ord. s. Francisci, provinciae Capistranae filius, academiae scientiarum et artium Slavorum meridionalium socius correspondens. Edidit academia scientiarum et artium Slavorum meridionalium. Zagrabiae 1892. In taberna libraria eiusdem societatis typographicae. Na vel. 8-ни VI. стр. 613 и 1 лист праан. — Други је натпис овога дела Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, edidit academia scientiarum et artium Slavorum meridionalium. Volumen vigesimum tertium. — Сваким се даном све више грађе износи на светло и даје тако прилика, да се што боље осветли и наша историја и наша књижевност и наш језик; али се на жалост та дана прилика не употребљава за издање величанствене зграде наше некадање културе. Грађа се само гомила, а нико је готово не проучава. Време би једном било засеети и почети и проучавати све до сада издано. Тако би можда дошао ред и на проучавање и ових споменика једнога дела нашега народа — споменика, што се тичу Босне, а вредно би их било проучити, јер би се у њима могло наћи драгоцене грађе, као о Бандуловићу, Томку Мрнавићу (писцу Османшичице), о Варт. Капшићу, плодном писцу, и његову путу по Босни, Херцеговини, Србији, Срему и Славонији, а да не помињем грађе историјско-крхвене. Ова „Acta Bosnae“, као што се из натписа види, почињу годином 925 и иду до 1752, али то све није први пут издано писцем. Он нам је у овој књизи прибранио и из осталих књига (Farlati-а, Рачкога, Кукуљевића, Маклошића Monumenta, Ткачића, Гедчића и т. д. и т. д.) саопштивши у изводу готово све, што се односи на истакнути предмет; те најстарији њиме објављен акат јесте онај од 1248 године под бр. LXXVII. Највише пак споменика објавио је нових из XVI и XVII века. На крају су „Additamenta“ пропуштених листина из Пуцџевићевих „Споменика“, као и извода из недавно изашлих Јиречком сређених „Споменика српских“. За овим је Index nominum. Овако велико дело захтевало је и стварни регистар, али када га нема, онда би се жедело, да је бар овај „индекс имена“ потпуни и тачан. Мене пак није могао задовољити, начинио је на ме учинак такав — као да га није јадно човек од струке, а то ми овда не даје гаранције ни да су текстови филолошки преписани. Од битне већ није вредности, што се и у индекса поткрао приличан број грешака, (о грешкама у тексту не могу говорити с поуздањем, али биће и тамо) те отежава оно, на што служи индекс; али је од битне штете, што није — потпуни и доследно израђен. Само овлашним прегледом па навиђох на добар број пропуштених имена. Тако само ео стр. 262 пропуштено неких пет имена: Discretus eius fr. Augustinus de t(er)ra Hunie. Discretus eius fr. Stephanus de Vngaria, Custos sancti Hieronymi fr. Ioannes de Vngaria, fr. Marinus de Serissa guardianus Arbi, fr. Christophorus de Arbo guardianus Vegle! Сем тога у индексу је често бе-

лежио на име, неки пут на надимак, неки пут опет у ком је месту — потпуно некритички. Код презимена ставио би и име, али не сваки пут (стр. 294 JUANZOLICH стоји без Balasso). Разне облике једнога места или имена често ставља свако на своје место, а често опет заједно! Деси се опет, да ни сви облици текста нису ушли у индекс, тако Јајза (262 стр.), Sibinico (262) нема у индексу. Једном речи никаква правила! А то је велика штета, јер смо, може се рећи, крај индекса без индекса. У „Индексу“ опазих ове грешке у странама: код речи Aboh (треба Aboh Gregorius) м. 254 треба 294; код Drzić Marinus м. 265 тр. 565., код Glamoč: 261 тр. 262, код Justinianus Marcus 262 а треба 562.

Беч.

Ђ.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

△ „Vienac“ и ове године отима, као и лани, Илијане му до сад три броја па ни један не прође, а да се у њему није манио грешном својом руком туђег блага. Излази у њему сада (бр. 1, 2, 3, и nastavit će se) расправа од Петра Крековића под натписом „O strofama prvih hrvatskih pjesnika“. Али прелистај само, Србине, тај чланак и чуда -- нигде не ћеш наћи буд на каквог „hrvatskog pjesnika“, већ се срећеш све са самим српским песничким дубровачке перијоде, — са Марулићем, Мешчевићем и Држићем. То ти је, Vienac, прво нечовештво. Друго ти је, Vienac, нечовештво оно, што рече у 1. броју своје уз Штроемајерову слику: „Donosimo velikoga hrvatskoga dobrotvora po portaitu, što ga je jesenas izradio naš (?) vrli umjetnik Vlaho Bukovac. Треће ти је, Vienac, нечовештво, што рече у 3. броју своје тугујући за Кикерецом: „Dolazak Hrvata“, „Krunisanje Zvonimira“, „Smrt Matije Gubea“, „Nikola Šubić Zrinjski u Sigetu“, „Krsto Frankopan i Petar Zrinjski u tamići“, „Tomislav“, „Kraljević Marko“, — понајглавнија су његова slikarska djela, kojima je proslavio našu slavnu prošlost. Ето, Vienac, то су ти три нечовештва, која си нам учинио у цигла три броја. Овом приликом ћемо ти и то рећи, Vienac, да у нашим народним песмама (које ти толико својатам) не ћеш нигде наћи „Kosovsku djevojku“, као што ти рече за слику Кикерецову, него *Косовку* дјевојку. (Срамота је, знаш, да се тако шта не зна).

— У 2. броју Vienca штампана је расправа Vj. Klaića: Hrvati i Srbi, у којој Klaić тврди (а вели и доказаће), да је „pravo narodno ime za narod od Istre do Balkana ime Hrvati, a plemensko Srbi. Svaki Srbin je Hrvat, ali Hrvat nije Srbin. Ми смо радознали на *доказе* г. Клајића, али не можемо пропустити а да не споменемо, да ће овај чланчић још већма узнемирити и онако већ разбуктале страсти у оба народа.

+ Freiherr von Brentano издао је недавно о трохку „Deutsche Photographische Zeitung“ у Вајмару „Eine amateurphotographische Spazierfahrt nach Dalmation, Montenegro, der Herzegovina und Bosnien“, са „5 „Kunstbeilagen“.

+ У 35. књизи (за 1892. годину) Zeitschrift-a für wis-

senschaftliche Theologie, a на стр. 419—436. Heinrich Gelzer, професор у Јени расправља „Die kirchliche Geographie Griechenlands vor dem Slaweneinbruche“. Пети овај научник донесе у Zeitschrift-у für Kirchengeschichte, кн. 13. (за год. 1892) стр. 246—281. „Beiträge zur russischen Kirchengeschichte aus griechischen Quellen“.

+ У децембарској књизи „Журнала мин. нар. просвѣци“, штампано је „Писмо из Париза“, у ком се дописник дотече и неких књига, које се тичу истока. Тако говори најпре о књизи капетана Ламуша „La Bulgarie“, о којој смо у прошлогодишњем „Стражилову“ броју 25 јавили, да је изишла. За Ламуша вели, да је од интелегентнијих официра, да је учио руски, а и да зна српски и бугарски, да је познат са својих радња по војним листовима. Књигу дописник хвали, називајући је најбољом на француском језику о Бугарској у географском и етати стичком погледу, а написана је sine ira et studio (?). Даље говори о књизи Виктора Верара „La Turquie et l'Hellenisme contemporain“. Верар је јеленовил, не зна ни српскога ни бугарскога језика, а процутовао је пре две године сву Албанију и Македонију до Тесалије. Плод његова пута је овај етнографски рад. Најзанимљивија је, вели се у овом писму, глава овога рада, која говори о напретку Влаха у Македонији. Свакако је књига занимљива, а и с тога што псеуиме са Гоцчевићем. — Истакосмо ово с намером, да и наше покренемо, да о тим књигама коју реку. Докле ћемо бити немарни према оном, што изиде у туђини о нама и нашим интересима?

+ У прошлогодишњем (1891/2) програму чешке гимназије у Прерави штампан проф. F. Oščádal: „Vyznam Srbska v dějinách říše rakonsko-uherské od r. 1350 do r. 1790.“, и то први део. Не би згорегато било, да се и о овој расправици код нас која рече, да се и наш читалачки свет упозна: шта о нама Чеси пишу.

+ У програму Сплјетске реакте за школ. 1891/2 г. штампани су ови прилози: Г. Коломбатовића „Glaboči (Gobri) Spljetskog Pomorskog okružja и Dalmaciji“, Р. Гастеринија: „Прилог фауни далматинских наука“ (Araeae et Opiliones) и „Tenthredinidum species nova: „Macrophya dalmatica.“ — О програмима наших гимназија слабо се у нас и говори. Често се тако загуби и по која добра рађа. Да не би и даље тако било, саопштавамо, ма и касније, натписе књижевних радова овога програма. „Nastavni Viestnik“, а и „Наставник“, и „Просветни Гласник“ о њему би требали више коју рећи.

+ У програму Задарске гимназије за школску 1891/2 годину штампан је свршетак радње Ф. Ербера „Storia della Dalmazia del 1797 al 1814“. У програму је пак которске гимназије радња С. Вуловића „О нападају Кајрадин-наше (Барбаросе) на Котор године 1539“. Ова радња има неких тридесет страна.

+ У фељтону „Wiener Zeitung“-а, бр. 292 певната Мара Чоп Марлет написе „Der Bau des Jahres bei den Südslaven“.

САДРЖАЈ: Песничтво: Млади Лир. Пошљедњи Бурић. Мати Ивана Тургењева. — Поука: Исак Њути. Службено дописивање Пливици млађег и Трајана. — Књижевност: Пабирчење по Болаћеву „Совершеном винодјелцу“. Ковчежић: Књижевни прикази. Књижевне белешке. Поправка.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

Издаје књижара Луке Јоцића.

+ Трећа и четврта свеска друге књиге „Indogermanische Forschungen“ доноси чланак Херм. Хирта „Zu den slavischen Auslautgesetzen“.

+ Прошле године донесмо белешку, да је Wista штампала почетак радње Ciszewski-ога „о хрватско-српској фолклористици“, а сада можемо јавити, да је у трећој свесци VI тома поменутога часописа и свршетак тога рада изишао. Сада би требао ко од наших радника да и ту радњу нашем свету прикаже.

+ С. Вончев у трећој свесци (од прошле године) „Живая Старина“ подуже говори „О обратимству и поестримству у Бугара“. И Вогнишићем се служио при изради свога рада.

+ Наше ће читаоце без сумње интересовати глас, да је крајем прошле године отпочео излазити у Немачкој нов лист, који ће се бавити о померанским Словенима. Листу је натпис „Blätter für Pommerische Volkskunde“, а уредници су му О. Кноор и А. Хаасе.

+ Три наставника нишке гимназије подухватила се да издају „за школску омладину“ лист под именом: „Књижица“ и 15 децембра први број пустише у свет. Али како изненађење, када видесмо и прегледасмо први број, у ком је на осам страница: Циљ и позив на претплату, Антилоди, Шта су окаменотисе, Без рада нема напретка, О љутини (гневу), Бачке дружине у сред. заводима по Србији, Број становника у Србији и напомена! Да не беше наставничких имена као издавача, бисмо мислили, да је какав гимназијалац пао у „восторг“ да издаје лист — тако је жалосно уређен. Ни језик се не може похвалити, кипти сваки редић грешкама. Стиг, да бог сачува, нејасан. За пример само да наведемо: „Према томе су погле два антиподна народа, на ногама, у противноме правцу. Табани им једни у друге гледају, а главе су уздигнуте к небу“. Чланчићи су одвише кратки, један гимназијалац у школи мора више да зна но што му наставник у овом листићу ради забаве даје! Листић овај бавиће се већином, вели се у „циљу и позиву“, „науком“, а доносиће и забаве, пратиће и покрете ђачких дружина, па износиће и имена одличних ученика и т. д. И тако „богатом“ садржином недељни овај „лист“ стаје за иностранство 3 ч. а за Србију 4 динара. По овом првом броју не можемо га препоручити, шта више наша би жеља била, да и не изиде више, јер издавачи на жалост не разумеју како се уређује лист за омладину. О овом је листу било више говора: у „Борби“ и у „Србији“ (оба политична листа од прошле године излазе у Београду), нарочито у „Србији“ (бр. 97. од 29. децембра) изишла је лепа, непристрасна оцена.

ПОПРАВКА.

У прошлом броју у чланку под натписом „Личник или лишњак“ на стр. 26 б у једанаестом реду од доле стоји јалове а треба јелове, исто тако у десетом реду место јалових треба да стоји јелових.

Штампарија дра Павловића и Јоцића у Новом Саду.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS